

Персида Лазаревић Ди Ђакомо
Универзитет „Г. д’Анунцио“ Кјети-Пескара
persida.lazarevic@gmail.com

Persida Lazarević Di Giacomo
Università degli Studi G. d’Annunzio Chieti-Pescara
persida.lazarevic@gmail.com

ПОЧЕТНА АНАЛИЗА И ПРЕТПОСТАВКЕ О РУКОПИСУ БР. 261 ИЗ ЗНАНСТВЕНЕ КЊИЖНИЦЕ У ЗАДРУ

INITIAL ANALYSIS AND SOME HYPOTHESES REGARDING MANUSCRIPT NO. 261 CONSERVED IN THE SCIENTIFIC LIBRARY OF ZADAR

У овом раду се врши почетна анализа и постављају се претпоставке које се односе на анонимни рукопис бр. 261 из Знанствене књижнице у Задру. Рукопис је у вези са списом задарског надбискупа Мате Карамана (1700–1771) о идентитету словенског књижевног језика (1753) као одговор на примедбе Стјепана Русића (1689–1770) из 1750. на Караманово издање мисала (1741). Није искључено да се ради управо о трећој варијанти Карамановог рукописа који се уклапа у тадашњу полемику у словенском свету о древности и положају словенског језика и односу црквенословенског и народног (илирског) језика.

Кључне речи: рукопис бр. 261, Знанствена књижница у Задру, словенски језик, црквенословенски језик, илирски језик.

In this paper, an initial analysis and some hypotheses regarding the anonymous manuscript no. 261 conserved in the Zadar Scientific Library are presented. The manuscript deals with the writings of the Archbishop of Zadar Mate Karaman (1700–1771) on the Slavic literary language (1753) as the reply to the remarks made by Stjepan Rusić (1750) regarding Karaman’s edition of missal (1741). It is not excluded that it is really the third variant of Karaman’s manuscript on Slavic literary language. The manuscript fits into the then current controversy in the Slavic world about the antiquity and position of the Slavic language and the relationship between Church Slavonic and the spoken (Illyrian) language.

Keywords: manuscript no. 261, Zadar Scientific Library, Slavic language, Church Slavonic language, Illyrian language.

У Знанственој књижници у Задру налази се рукопис бр. 261 који је важан за допуњавање слике о вековном питању у славистици о положају словенског језика у односу на друге, пре свега класичне језике као и о фи-

лијацији словенских језика. У вези је са списом задарског надбискупа Мате Карамана о идентиту словенског књижевног језика (1753), као одговор на примедбе Стјепана Русића (1689–1770) из 1750. на Караманово приређивање мисала (1741). Није искључено да се ради управо о трећој варијанти Карамановог рукописа о идентитету словенског књижевног језика.

Питање, односно идеја о филијацији словенских језика, по Сантеу Грачотију (Graciotti 1967: 225) води порекло од Енеа Бартоломеа Силвија Пиколоминија (Enea Silvio Bartolomeo Piccolomini, 1405–1464) који је 1458. године постао папа Пије II. Као један од најобразованијих хуманиста свог доба, Пије је био врстан историограф и писац, способан да се прилагоди приликама и контексту времена. У свом делу *Historia Europae* (1490) поменуо је Илирик као територију насељену Словенима. Истину за вољу, термин Илирик није први поменуо Пиколомини већ је Илирикум (*Illyricum*) била стара провинција Римске републике која је на почетку империјалног периода била подељена на *Regio X Venetia et Histria* заједно са два новим провинцијама, Панонијом и Далмацијом, а обухватала је територије садашње Хрватске и северне Албаније те је потом проширена на Босну, западну Србију, јужну Словенију, западну Угарску и југоисточну Аустрију. Пажња коју је, међутим, Пиколомини посветио Балкану била је у вези са његовим стратешким и културним програмом: у једном од својих дела, недовршеној историји *Historia rerum ubique gestarum locorumque descriptio* (и као таквој објављеној у Венецији 1477), чувенијој као *Cosmographia*, у поглављима XIV–XIX одељка који се односи на Европу, *De Europa*, а који је приредио управо 1458, Пиколомини је посветио значајне фрагменте о Епиру, Албанији, илирским народима, Босни, Далмацији, Хрватској, Либурнији, Истри (Piccolomini 2001: 91–96).

Од тада па на даље илирски народи су привлачили пажњу како протестантских интелектуалаца тако и Цркве у Риму управо због свог геополитичког положаја, на граници хришћанског света. И што је значајно, термин „илирски“ је био веома флексибилан у географско-временској перспективи: од тада, све до 1843. кад је Фердинанд I издао наредбу којом се забрањује илирско име (илиризам, Илирија, илирски језик), „илирско“ је, као историјска и географска грешка, успешно означавало Јужне Словене од стране иностраних културних радника, с тим што су не тако ретко спецификовали да се ради о Илирима римокатоличког или грчког (православног) обреда. Управо како каже Ватрослав Јагић: „Хисторија признаје само два народна имена: хрватско и српско, што бијашу испрва јамачно једина и у устију свега народа... а туђи и домаћи свијет ‘писмени’ уведе називе: словински и илирски.“ (нав. у Речник 1971: 684)

Ватрослав Јагић нас у првој историји словенске филологије (1910: 17) подсећа да идентификација илирског са словенским језиком води порекло од италијанског бискупа и историчара Павла Јовија (Paolo Giovio, Paulus Iovius Novocomensis, 1483–1552) који је у делу *De legatione Basilii Magnii Principis Moschoviae* (1525) навео да Московљани говоре илирским и тим

језиком пишу сви Словени, Далматинци, Бохемљани, Пољаци и Литванци као и да је тај језик распрострањен, у Цариграду али и у Египту где га је султан Мемфиса чуо од мамелука (а овај одељак је потом преузео млетачки дипломата који је био у Москви 1557, в. Turgenev 1841: 149; уп. Bonazza 1979):

Moschovitae Illyrica lingua, Illyricisque literis utuntur, sicuti et Sclavi, Dalmatae, Bohemi, Poloni et Lituani. Ea lingua omnium longe latissima esse perhibetur; nam Constantinopoli Ottomanorum in aula familiaris est, et nuper in Aegypto apud Memphiticum Sulthanum et equites Mamaluchos haud ingratis auribus audiebatur. (Giovio 1525: 52)

У овом смеру је размишљао пољски кардинал Станислав Хозије (Stanisław Hozjusz/Stanislaus Hosius, 1504–1579) који је у свом спису *De sacro vernaculo legendo* (1558) аргументовао да је против тога да се користи народни језик у литургији (и због тога је укорио пољског бискупа Ућанског јер му је написао писмо на пољском а не на латинском, в. Graciotti 1979: 205). Хозије је, међутим, сматрао да ако би било потребно литургију изводити на народном језику, онда би требало усвојити словенски или далматински, и ту је истовремено формулисао да је најдревнији и најелегантнији од свих језика управо далматински па на крају спомиње да је св. Јероним превео на далматински Свето писмо (Graciotti 1979: 209–210). На тај начин је Хозије показао свест о томе да постоји језичко јединство Словена као и свест о филијацији словенских народа, тј. да северни Словени потичу од Јужних, посебно од Далматинаца (в. и Pederin 1987: 103).

Питање древности словенског језика и достојанства (*dignitas*) тог истог словенског језика, у неизбежном поређењу са класичним језицима, условило је потребу граматикализације језика истог за све Словене. Граматикализација језика је друга техничко-језичка револуција после писма (Augoux 1994) и осећала се потреба за систематским описом и словенског језика (в. Mathiesen 1984). Одговор на ово суштинско питање словенског света дала је словенска граматика са исправном синтаксом кијевског митрополита Мелетија Смотричког (Мелетій Смотрицький, око 1577–1633), *Грамматика славенския правилное Синтагма* (1619), која је прештампана 1721. и после тога имала и друга издања (в. Frick 1985). То је управо варијанта из које су учили Срби, „иако предмет њеног проучавања и није био српски језик“ (Грицкат 1983: 5), тј. варијанта руског писца, преводиоца и лексикографа Фјодора Поликарповича Поликарпова (Фёдор Поликарпович Поликарпов-Орлов, око 1660–1731) која је иницијативом карловачког митрополита Павла Ненадовића била прештампана 1755. године у Римнику. Ова граматика је била једина опширнија граматика црквенословенског језика која је могла послужити и Хрватима све до појаве граматике словенског језика по древном наречју, *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* (1822) Јозефа Добровског.

Ова русификација или источнославенизација, како је дефинише Ванда Бабић (Babić 2000: 17–29), која се темељила на граматички Мелетија Смотричког али и на граматички црквенословенског, *Грамматика словенска*

совершенного искусства осми частей слова (1596) украјинског и белоруског писца и преводиоца Лаврентија Зизанија (Лаврентий Зизаний, око 1570 — после 1633), значила је да су била потребна и помоћна литургијска издања за овладавање правописним и језичким правилима, пре свега буквари. Стога је у три издања (1629, 1693, и 1763 под уредништвом Антуна Јуранића) изашао *Азбукивидњак*, буквар хрватског црквеног писца и историчара, смедеревског и охридског архиепископа, каноника каптола загребачке бискупије Рафаела Леваковића (око 1590–1650), који је као „reformator librorum ecclesiasticorum linguae illyricae“ цензуришао издања на хрватском (в. Knezović 2010), али и два издања буквара (1739; 1753; в. Babić 1998/99) осорског бискупа и задарског надбискупа Мате Карамана (1700–1771). Кад је 1742. папа Урбан VIII у Риму основао катедру за старословенски језик, требало је да је води Караманов сарадник, осорски архиђакон Матија Сивић (почетак XVIII в. — 1774) пореклом из Петрограда, али је није преузео (в. Žubrinić 1996: 265; Babić 2008: 31–47). Сивић је заслужан што је начинио први латински превод граматике Смотричког, под насловом *Grammatica Slavonica*, и која је остала у рукопису (Смотрицкий 1773), намењена штићеницима илирског колегијума у Риму (*Collegium illyricum*)¹. Управо се Карамановим и Сивићевим расправама поларизирао однос словенског књижевног и народног језика (Stojković 1930: 120–131) и постојање Сивићевог превода граматике Смотричког потврђивало је тезе о јединственом општесловенском књижевном језику, а који је како за Карамана тако и за Сивића постојао у руским, тј. источнословенскоцрквеним књигама (в. Sgambati 1983). Није случајно онда да је скупина сењских свештеника молила Пропаганду 1768. да не прихвати Матију Сивића за приређивача глагољског бревијара јер су се плашили да би Сивић, с обзиром да је био ученик Карамана и да је руског порекла, могао унети у славонски бревијар исте грешке као и задарски надбискуп који је то учинио под изликом учености (Vogović 1993b: 211–212).

Полемика се дакле водила око питања којим је језиком требало штампати литургијске књиге (в. Vogović 1993a: 135; Vogović 1993b: 210–212). Према Змајевићу и Караману словенски, тј. илирски књижевни језик је био сачуван у литургијским књигама католичких Рутена и православних Руса и зато је Караман требало да иде у Русију, да подробно научи тај језик (в. Jarpundžić 1961). Два су била разлога зашто баш тај језик: правни и екуменски (Vogović 1993: 136) јер с једне стране, према црквеним законима говорни језик је био забрањен у богослужењу с обзиром да словенски књижевни језик није народни већ се стиче учењем, а с друге стране постојала је нада да ће се посредством језика лакше моћи привести сви словенски народи у католичку Цркву, и у овом смислу се у првом реду мислило на Далмацију.

¹ Граматика се налази у Народној и универзитетској библиотеци у Љубљани (NUK Ljubljana), као део оставштине крањског племића Сигмунда Зоиса (1747–1819), в. Babić 2008.

У ствари још је 1631. Рафаел Леваковић, који је од 1623. био у Риму у служби Конгрегације за ширење вере (*Congregatio de Propaganda Fide*) и ту радио као редактор црквенословенских литургијских књига, објавио *Мисал римски* на словенском језику (*Missale Romanum Slavonico idiomate*). Под утицајем Русина, тј. русинских унијата који су боравили у Риму, и потпором римске Пропаганде, Леваковић је напустио хрватску редакцију и изабрао старословенски језик русинске, тј. украјинске редакције. Председник комисије за ревизију Леваковићевог рада био је Русин, хелмски сједињени епископ Методије Терлецки (*Methodius Terleckyj*, ?–1649) главни ревизор Конгрегације за ширење вере.

У римском Урбанијуму се од 1738. налазио и Мате Караман који је тамо радио на коректури Леваковићевог мисала из 1631. Требало је да се за ново издање на црквенословенски језик преведу нови мисни обрасци којих у Леваковићевом издању није било. Караман је обавио лектуру мисала и практично језички русифицирао текст јер је сматрао да би старословенски језик руске редакције требало да буде књижевни језик Јужних Словена. Конгрегација је његов *Мисал римски* штампала у Риму 1741. А године 1742. је, и даље у Урбанијуму, на Караманов предлог уведен посебан предмет: илирски књижевни језик (*lingua illirica litteralis*). Те исте године је Караман упутио извештај Конгрегацији о илирском клеру, *De clero illirico*, који је вероватно саставио 1740 (Lomagistro 1996: 244), и у којем је опширно известио о глагољашима за које је навео да су били једини свештеници у читавој Далмацији изван градова. Девет година после изласка мисала које је исправио Караман, пригодом јубиларне 1750, тај мисал је подвргнуо критици дубровачки свештеник Стјепан/Стијепо Русић/Ружић (*Stefano Rosa*, 1689–1770) и тако је ушао у полемику са Караманом тражећи употребу народног језика у Цркви, за разлику од Карамана који је настављао русификацију хрватске редакције црквенословенског. Русић, који је тежио за зближењем и уједињењем западне и источне цркве, писао је много и то на три језика, већином у прози (в. Deanović 1933: 109–110). Русићеве белешке у вези са Карамановим издањем мисала, на италијанском језику, које је предао префекту Пропаганде кардиналу Валентију (*Silvio Valenti Gonzaga*, 1690–1756), носе наслов: *Annotatione in ordine alla versione detta slava del Messale Romano stampata in Roma l'anno 1741* (препис аутографа бележака које се налазе у Хисторијском архиву у Задру начинио је Педерин 1987)² и овде је Русић доказивао да као прави стари словенски језик треба узети наречје Дубровчана. Каже Педерин (Pederin 1987: 107):

S. Rusić je, kako reče J. Fućak, nevještīm razlozima upozorio da jezik koji je papa Ivan VIII. odobrio za upotrebu u Crkvi, nije više onaj isti, da je on iskvaren gotskim, grčkim i tračkim riječima, što važi i za jezik Karamanova prijevoda. Pojam 'kvarenja' jezika, kako ga vidi S. Rusić, više je nesuvremen nego nevješt, a za ono doba predstavlja vrlo velik korak naprijed.

² Мирко Деановић (1933: 109–110) је поменуто рукопис *Notae in varia slavicas versiones Missalis Romani* који би требало да се налази у библиотеци дубровачке гимназије.

Русић је истакао да се језик мења и развија и то, како подвлачи Педерин (1987: 107), седамдесетак година пре Франца Боба, па је та Русићева тврдња „stečevina od ne baš malog značenja“. Русић је анализом падежа објашњавао да је црквенословенски језик искварен и сматрао је да су захтеви за прецизношћу у употреби народног језика знатно порасли. Иван Педерин (Pederin 1987: 110) закључује да овај Русићев спис, кога су многи писци различито тумачили и који већ више од једног века побуђује пажњу, представља „kao prvi teorijski spis o prevodenju kod Hrvata važnu stečevinu za poznavanje hrvatske filologije 18. stoljeća i ima svoje značenje u evropskim razmjerama jer i u Evropi spada među prve spise o tom pitanju.“

Караман је Русићу одговорио 1753. списом о идентитету словенског књижевног језика и о потреби да се сачува у светим књигама: *Identità della lingua litterale slava e necessità di conservarla ne' Libri Sacri. Considerazioni che si umiliano alla santità di N.S. papa Benedetto XIV da Matteo Caraman arcivescovo di Zara sopra l'annotazione del sacerdote Stefano Rosa in ordine alla versione slava del Messale romano stampato in Roma l'anno 1741*. За сада се зна да постоје две варијанте рукописа: 1. варијанта која се чува у историјском архиву Конгрегације Пропаганде Фиде, Fondo Bosnia Miscellanea VII (в. Schmurlo 1912; Lomagistro 1998; уп. В Bogović 1993: 137); 2. варијанта рукописа која се налази у библиотеци у Басану (Biblioteca Civica di Basano) под сигнатуром ms. 21 (в. Graciotti 1965: 148–149).

У Знанственој књижници у Задру, међутим, налази се рукопис обележен сигнатуром 14995 = Ms 261, насловљен: *Dissertazione sul dialetto slavo da scegliersi nel servizio divino* (Дисертација о словенском дијалекту који треба изабрати за божју службу) који ако не представља варијанту горе наведених рукописа, онда је свакако у вези са полемиком о којој је реч. Рукопис је на италијанском и делимично на латинском, осим неколико одељака који су написани глагољицом. Артуро Кронија (Cronia 1954: 101) помиње да је 1921. видео један „извод“ из Карамановог рукописа у бившој општинској библиотеци „Паравија“ у Задру, односно у Знанственој књижници, под сигнатуром 21.009/g, LXXVIII-I, тако да није искључено да је реч управо о спису који Кронија помиње. Могуће је да је рукопис писан већином Карамановом руком јер је калиграфија слична ако не и идентична са Карамановим списом о илирском клеру, али не и са Карамановим списом о идентитету словенског књижевног језика који је вероватно писан Сивићевом руком (уп. Bogović 1993: 137). Последњи одељак рукописа 261 написан је другом руком, вероватно Вицка Змајевића. Рукопис садржи 34 „поглавља“ обележених са леве стране римским бројевима. Рукопис је окрњен јер нема ни почетак ни крај и почиње поглављем 53 (LIII). Листови су нумерисани руком, највероватније а постериори. Аутор је непознат и време настајања рукописа је непознато али је могуће претпоставити да је настао у XVIII веку како је и забележено на насловној страни руком, а постериори. Крњи почетак је управо почетак комбинацијом глагољице и старословенских графема који претходи 53. поглављу: „“.

antiqua Slavonica Lingua per comando d'Urbano VIII. et Innocenzio X. Dice ancora d'auer operato a [...] nove de' comandi, che per gli sarebbe stato più facile a scrivere nel comune loro dialetto."

Иако поглавља не носе наслове, и иако не постоји списак поглавља, могуће је, на основу упоређивања са преписом садржаја Карамановог рукописа из архива Конгрегације Пропаганде Фиде (Schmurlo 1912: 102–108) претпоставити да је реч управо о трећој, (крњој) варијанти рукописа, или пак о препису који осим што преноси само изванредан део Карамановог списка, садржи и бројне додатне белешке (од којих се неке односе на самог Карамана и на његове списе) које условљавају да се истовремено посумња у ту исту претпоставку. Оно што је сигурно јесте да је рукопис 261 у вези са полемиком Караман — Русић и да се не удаљава од теза о односу књижевног словенског и говорног илирског језика које су присутне у горе наведеном Карамановом спису *Identità della lingua litterale slava e necessità di conservarla ne' Libri Sacri*.

Тако се у првом, односно у рукописном 53. поглављу помиње исусовац Бартол Кашић (1575–1650), аутор прве хрватске граматике *Institutionum linguae illyricae libri duo* (1604), мада се овом приликом истиче да је објавио свој *Риџуал римски* (1640) на илирском народном језику и да је у предговору читаоцу навео да је обавестио илирске свештенике да је превео Нови и Стари Завет те да је тражио да Пропаганда штампа његову Библију (што је учињено 1625. године). Такође се наводи да је против новости црквене институције модрушки бискуп, говорник и писац Шимун Кожић Бења (Simon Begna/ Simon Begnius, 1460–1536) објавио *Мусал хруацки* (1531), своје најопсежније дело, које је језички прилагодио говорном хрватском језику (чакавска редакција старословенског), како је уосталом написао и своја остала дела:

Padre Cassio diede alla luce il suo Rituale in Lingua volgare Illirica, benche colla Lettera [...] Benigno Lettore avesse dato avviso alli sacerdoti Illirici d'averlo tradotto anco il vecchio, e nuovo Testamento, eccittandoli di muovere con loro preghiere li Vescovi, e gli Arcivescovi a supplicare dalla Propaganda che fosse impressa la sua Biblia; tuttavia contro la novità dalle costituzioni Ecclesiastiche (i) vietata Simon Begna Patrizio di Zara Vescovo di Modrossa coll'aver stampato il riferito suo Messale ha cesso ad ogni pretesa, che aver volesse per il dialetto Croato, e Dalmatino sopra l'antica lingua. (л. 1)

Анонимни аутор наставља у том смеру и каже (л. 2) да је Задар имао и друга учена свештена лица, као архиђаконa Франу Лигничича (Francesco Ligniceo), чију годину смрти бележи 1639, а не 1637 (уп. Strika 2015: 36), и аутора црквене историје Задра, *Historia Ecclesiae Jadrensis*, Валерија Понтеа (Valerio Ponte). За обојицу тврди да су знали да разликују књижевни језик којим су читали од обичног дијалекта којим су говорили (*"avranno saputo distinguere la Lingua litterale, con cui gli ordinandi da loro approvato leggevano, dal dialetto comune con cui parlavano"*, л. 2). Кад ово подвлачи, анонимни аутор се односи на „дубровачког свештеника“ (*"Il Sacrista di*

Ragusi”) и то је синтагма на коју се често односи у овом рукопису. Сасвим је могуће да је реч управо о Стјепану Русићу јер тако је „дубровачког свештеника“ називао Мате Караман у свом спису о идентитету словенског књижевног језика (уп. Schmurlo 1912: 105; Engel 1801: 464). Више је него очигледно да овај анонимни аутор, ако није сам Караман, онда без сумње подржава Караманов став и супроставља се „дубровачком свештенику“ па у ту сврху наводи бројне примере из историје илирског језика и односа књижевног и народног, као на пр. кад подвлачи да је Фауст Вранчић (1551–1617), у свом речнику *Dictionarium Quinque Nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae* (1595), конкретно у „Писму Читаоцу“ показао своје мишљење да Свете књиге на словенском језику воде порекло од св. Јеронима:

Fausto, erede del merito, della virtù e delle tradizioni de suoi maggiori diede luogo nel suo Diconario di cinque lingue alla Dalmatina, ò sia volgare illirica, e dimostro [sic!] nella Lettera ad Lectorem la sua costante opinione uniforme alla tradizione avvalorata da Innocenzo X., che i Libri Ecclesiastici di Lingua slava abbiano avuto origine da S. Girolamo.

Да аутору никако не одговарају напади „дубровачког свештеника“ на црквенословенски а у корист народног језика и да то види управо као напад на светињу, види се кад га дефинише као новог Херострата: „*Tuttavia senta con orrore gl’attentati del Sacratista di Ragusi sconsigliatamente insorto a danno della Litterale, qualificandolo per un nuovo Efasino Erostrato.*“ (л. 5)

У 60. поглављу аутор каже да очигледно „дубровачки свештеник“ није узео у обзир сплитску метрополију као и синод из 1688. кад је старословенском дат положај у односу на (говорни) илирски, као латински у односу на италијански:

Non farà lo stesso Sacrista così poco conto della Metropolitana di Spalato considerata seminario de’ Vescovi; onde voglio supporre sprezzator della propria Lingua quel Capitolo, e clero, da cui uscirono santi Vescovi per la Provincia, se nel riferito sinodo celebrato nell’anno 1688 fu attribuita all’antica Lingua sopra la moderna Illirica (n) quella prerogativa, che vanta la Latina sopra l’Italiana. (л. 6)

У белешци „(n)“ се анонимни аутор изричито позива на дело Мате Карамана *De clero Illyrico* (л. 6–8), конкретно на XXIV поглавље које је само делимично преписано (од тачке 12 до тачке 14, такође недовршене) и прокоментарисао белешкама и подужим цитатом на латинском у оквиру тачке 12 која у изворном тексту није присутна (уп. Jelić 1906: 62–64). Затим се надовезао на свештеника, теолога и филолога Ивана Паштрића (1636–1708) па каже да ће и њега „дубровачки свештеник“ морати да испоштује, као и многе друге које овом приликом наводи: Николу Динарића (Nicolò Dinaricio, 1700-?), на пример, који је, како нам анонимни аутор истиче, проповедао народу на народном илирском језику али је сву пажњу посвећивао да обучи свој клер књижевном словенском језику и да обавља функције на том језику („*predica al Popolo in Lingua volgare Illirica; applica ogni*

attenzione per render istrutto il suo Clero nella Litterale Slava [...] e celebra pontificalm.^{te} nella med.^{ma} Lingua”, л. 10). Наставља у том смеру па се позива, између осталих, на босанског бискупа Ивана Томка Мрнавића (1579–1637), који је превео Беларминову *Докџину* (*Dottrina cristiana breve*) на народни језик, али је подучавао књижевни те на историчара и нумизматичара Анселма Бандурија (Anselmo Banduri, 1671–1743) који је држао да су Хрвати, Срби и Босанци прави Словени, а што је потврдио, наводећи и Бугаре и Русе, и италијански библиотекар, оријенталиста и архиепископ пореклом из Либана, Ђузепе Симоне Асемани (Giuseppe Simone Assemani, 1687–1768): *“Bulgari, Croati, Russi, Servi Slavi sunt.”* (л. 11).

На листу 12, у наставку текста који се односи на полемику са „дубровачким свештеником“, анонимни аутор помиње илустрирани рукопис од 205 листова пергамена који се налази у Ватиканској библиотеци (*Манасијев леџоџис*, в. Шмурло 1912: 105; Cod. Vat. Slav. 2, уп. Савић 2006: 299; в.: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.slav.2) и на коме је, а постериори руком написано: *“Iste Liber appellatur Fons omnium Cronicarum”*. Рукопис почиње од стварања света и завршава се са Нићифором III Вотанијатом, византијским царом који је владао од 1078–1081. Истом руком је, такође а постериори написано на првом листу: *“Joannes Alexander Macedo ad cujus petitione iste Liber fuit traslatus a Greco in Slavonicum.”* Аутор описује минијатуре (в. Дујчев 1965) и натписе ћирилицом на „илирском књижевном језику“ уз минијатуре који се налазе у том рукопису, а који се односе на Јована Александра (Иван Александър, 1331–1371), цара Бугарске, члана династије Стратимировића, и његове синове: примећује и бележи да рукопис садржи цртеж једног од синова, Јована Асена, за кога, како каже, није знао дубровачки историчар Мавро Орбини (1550–1614), аутор *Краљевсџва Словена* (*Il Regno de gli Slavi hoggi corrottamente detti Schiauoni*, 1601), као ни горе наведени Лукари, али ни француски историчар, филолог и лингвиста Ди Канж (Charles du Fresne, sieur du Cange, 1610–1688), аутор византијске историје, *Historia byzantina duplici commentario illustrata* (1680).

Анонимни аутор се враћа на своју главну тему и свим снагама се труди да побије став „дубровачког свештеника“ у корист народног језика и наставља да се позива на бројне ауторитете по питању језика и културног контекста источне обале Јадрана, као на пр. Фауст Вранчић (л. 15) или пак Ђакомо и Паоло Лукари, из дубровачке породице племића Лукари (Luccari/Lucari/Luchari), затим Стјепан Градић (Stefano Gradi, 1613–1683), аутор дела *De vita, ingenio et studis Junii Palmottae* (1670), Петар Богдан Башић (1601–1674) који је са италијанског на хрватски превео *Meditationes* св. Бонавентуре као *Боџољубна размишљања д оџајсџва одкуљења човичанскоџа* (1638), нински бискуп Антонио Трипковић (Antonio Tripovich, 1705–1771), академик Сапијенце у Риму, затим надбискуп барски Андрија Змајевић (1624–1694) и његов рођак, такође надбискуп барски и касније задарски Вицко Змајевић (1670–1745) који је доста пажње посветио илирском језику и глагољници.

Поново се анонимни аутор враћа на Мату Карамана (л. 20) када описује повест Мисала и Караманово исправљено издање па користи прилику да експлицитно нападне „дубровачког свештеника“ за кога каже да је међу свим правим Словенима, Хрватима, Босанцима, Бугарима, Србима и Далматинцима који су разликовали књижевни од народног језика и који су хвалили књижевни и поштовали народни, једино он презирао онај језик који не познаје, као они, како анонимни аутор цитира Јудину посланицу (1: 10) из Новог Завета, који „хуле на оно што не знаду; а што знаду о природи као неразумна животиња, у оном се распадају“:

“Fra tanti veri Slavi, Croati, Bosnesi, Bulgari, Serviani, e Dalmatini, che hanno distinta ala Litterale dalla volgare lodando la seconda, e venerando la prima, il Sacrista di Ragusi solo, et unico sprezza quella Lingua che non sa, fatto simile a coloro, che blasphemant quaecumque ignorant.” (л. 20–21)

Но ауторитет кардинала Хозијуса, каже анонимни аутор, превладава над тврдњама „дубровачког свештеника“ па стога цитира један одељак из његовог дела *De sacro vernaculo legendo*, као и ауторитет Смотричког који је у својој граматичи, истиче аутор, показао елегантност словенског језика. Овом приликом се анонимни аутор позива на то да је Смотрички рекао да је и сам Овидије научио словенски језик и да је стиховао латинским метром на словенском језику управо захваљујући елеганцији словенског језика. И додаје да су Козаци најближи Сарматима код којих је Овидије био у изгнанству и да дан данас испевају стихове на словенском језику и у сваком латинском метру, хвалећи се да су за учитеља имали Овидија: “*In fatti li Cozzaki che sono li più vicini Sarmati al luogo destinato all’esule Poeta oggi giorno verseggianno in Lingua slava con ogni sorta di Metro Latino, gloriandosi d’auere avuto per primo loro Maestro Ovidio.*” (л. 22) Елеганцију партиципа словенског језика, на пр., каже анонимни аутор, нису сачували ни босански ни дубровачки и то што је добро и лепо у њиховом језику преузели су од древног словенског језика као од мајке, а да би се „дубровачки свештеник“ у то убедио и увидео, било би пожељно да види прве строфе пева дубровачког барокног песника Игњата Ђурђевића (1675–1737), *Уздаси Мандалијене њокорнице* (1728) јер нико га не може надмашити у босанско-дубровачком дијалекту:

Бројне друге примере аргументације „дубровачког свештеника“ наводи анонимни аутор и коментарише као ону у вези са етником „Словен“. Наводи, у ствари, Стјепан Русић на почетку својих бележака у вези са словенском верзијом *Мисала* коју је начинио Караман (1741), о Словенима, Славнима, Слованима или Словинцима и наглашава да је то преузето из прве књиге историје Бохемије чешког свештеника, хуманисте и писца Јана Дубравивијуса (Jan Dubravivius / Jo(h)annes Dubravivius, 1486–1553), *Historiae Regni Bohemiae* (1552) те да је то зато што су постали славни у ратовању, и Словни или Словани или Словинци јер су трговали на једином језику који су познавали и који се говорио у свим краљевствима и провинцијама:

Trovo che la lingua Slava è lingua di què popoli Sarmati, li quali furono conosciuti sotto nome di Slavi, ossia Slavni, e Sloveni, ossia Slovani, o Slovinzi, detti Slavi o Slavni (come narra Dubravio al lib. 1 della sua Storia di [Boe]mia) accusa della gloria da essi acquistata nel fare la guerra; e Slovni o Slovani, o Slovinzi accusa della gloria da essi acquistata nel fare la guerra; e Slovni o Slovani, o Slovinzi accusa del commercio da loro avuto d'un sol lingua ad essi loro natia in tutti i Regni e Provincie, nelle quali si erano sparsi, cosichè unum, eumdemque sermonem, atque eadem propemodum verba sonarent. (Pederin 1987: 112)

На овај Русићев *incipit* анонимни аутор одговара подужом аргуменацијом о пореклу имена *Словен* и о изворима и коментарише да се код Дубравијуса не налази термин *славни*, а да се други термин, *словни*, налази у рукописном бревијару цркве св. Миховила Арканђела у насељу Заглав (Дуги оток), у коме већ дуги низ векова живе и раде фрањевци трећоредци — глагољашки. Наводи затим тројезични речник у коме се налазе термини *словенски* и *Словјанин*, али и словенску библију и рутенски Ритуал који приноси термин *славенски* у строфи монаха Смотричког који у својој *Грамајици* поставља питање „Колико је словенских слова?“:

Di tante cose dal Sacrista di Ragusa segnate, in un solo lugo addita, ove abbia trovate le denominazioni degli slavi, slavni slovni, e slovinzi: in Dubravio al Libro. i. della storia di Boemia. Tuttavia non trovasi in Dubravio ne slavni (t). La seconda di queste due voci v'è pure nel riferito M.s. Breviario della Chiesa di S. Michele di Zaglava nella vita di S. Girolamo [annessa con alcune Lettere de ss. Agostino, Cipriano, e sue tradotte in Lingua litterale slava] il di cui Padre Eusebio era, come dice lo scrittore slovutnago [voce disusata] jazika, glorioša lingua. La prima trovasi nel Dizionario trilingue V.o slavus v.o slovenskij // slavonicus // slovjanin // slavonus.

Legesi replicata nelle riferite citazioni della Biblia slava, del Dizionario Trilingue, e del Rituale Ruteno la voce slavenskij nel secondo verso dell'apportata strofa safica del Monaco Smotriski, il quale nella stessa Grammatica pone il quesito: *Koliko est pismen slauvjanom? Quot sunt littere slavorum?* (29)

Анонимни аутор наставља да образлаже о термину *Словен* па наводи у корист својих теза италијанског лингвисту и лексикографа Јакова Микаљу (Giacomo Micaglia, 1601–1654), аутора речника *Блаžo језика словинскога* (Лорето 1649), затим горе наведеног Такома Лукарија, а делом се позива елиптично на 89. поглавље Карамановог списка, као и на италијанског лексикографа и мисионара Арделија Дела Белу (Ardelio Della Bella, 1655–1737), аутора италијанско-латинско-илирског речника *Dizionario italiano-latino-ilirico* који је објавио у Венецији 1728.

Закључује рукопис спис на латинском (л. 33), насловљен: *Sanctus Sabba Archiepūs Servien jesus Christus Sanctus Simeon Serbien Moyses Miserat.^{ne} Divina Archiep: Peken et omnib: Serblis, et Bulgaris, atque totius Illirici Patriarcha*. Спис је написан другом руком, рекло би се Вицка Змајевића који је саставио трактат у 12 поглавља о православцима у Далмацији насловљен *Specchio della verità* (Огледало истине), који верно одражава Змајевићев став по том питању (уп. Bogović 1993: 65).

Последњи лист (34) садржи окончање белешке са л. 11 о Катарини краљици босанској.

На основу овог концизног разматрања рукописа бр. 261 који се налази у Знанственој књижници у Задру, могуће је формулисати неколике претпоставке:

1. Рукопис бр. 261 највероватније је из XVIII века, управо како је и обележено а постериори на насловној страни рукописа.

2. Рукопис је у директној вези са полемиком Караман — Русић поводом односа словенски књижевни језик : илирски народни језик.

3. Сасвим је могуће да се ради о још једној, трећој, али крњој варијанти Карамановог списка *Identità della lingua litterale slava e necessità di conservarla ne' Libri Sacri*, поред већ постојеће две варијанте (римска и из Басана).

4. Иако се сигнатуре разликују (14995 = Ms 261 vs 21.009/g, LXXVIII-I), није искључено да је реч о рукопису који је Кронија видео 1921. у општинској библиотеци „Паравија“ у Задру, с том разликом што овде није реч о изводу већ о крњем рукопису.

5. Кад је реч о ауторству, с једне стране би се могло претпоставити да је аутор сам Караман. У корист ове претпоставке иду добар део садржаја и сама калиграфија. Недоследност садржаја, међутим, самих „поглавља“, односно недоследност и сложеност самог рукописа, као и чињеница да се анонимни аутор позива на самог Карамана доводе донекле у сумњу ову претпоставку.

6. За последњи спис, на латинском, у вези са Мојсијем I Рајовићем (око 1665–1726), архиепископом пећким и патријархом српским, намеће се претпоставка да је аутор Вицко Змајевић.

7. Чињеница да је рукопис неуредан и несређен, да представља извештај стан колаж списка, да није написан једном руком, да садржи бројна прескакања пасуса и надовезивања, као и сама недовршеност неколиких реченица и пасуса те бројне грешке у главном тексту и у белешкама наводе на претпоставку да рукопис 261 не представља дефинитивну верзију.

Рукопис изискује даљу и далеко детаљнију анализу и детаљно упоређивање како са два варијантама Карамановог списка *Identità della lingua litterale slava e necessità di conservarla ne' Libri Sacri*, тако и са Карамановим списом о илирском клеру (*De clero illyrico*), затим са Русићевим белешкама у односу на превод Матеје Карамана римског мисала из 1741, са Сивићевим списима, али и са списом Вицка Змајевића *Огледало истиине*, у циљу упоређивања рукописа и установљења питања ауторства и варијанти.

ИЗВОРИ

Манасијев летопис: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.slav.2, Vat. Slav. 2, Biblioteca Apostolica Vaticana.

Рукопис 14995 = ms. 261. Dissertazione sul dialetto slavo da scegliersi nel servizio divino. cc. 34) = sec. XVIII. Acefala. Ha inizio col cap. LIII. Znanstvena knjižnica Zadar.

ЛИТЕРАТУРА

- Грамматики славенския правилное Синтагма/потщанием многогрешного мниха Мелетия Смотрицкого, в киновии Братства церковнаго Виленскаго при храме Сошествия пресвятаго и животворящаго духа, назданном странствующего снисканное и прижитое. Лета от воплощения бога слова 1619. Евье: Тип. Братская, 1619.
- Грицкат Ирена. „О прилозима у српскохрватској лингвистичкој науци“. *Јужнословенски филолоџ XXXIX* (1983): 1–41.
- История славянской филологии*. Труд орд. акад. И. В. Ягича. Санкт-Петербург: Изд. отделения рус. яз. и словесности Имп. Акад. наук, 1910.
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Књ. VII. Београд: САНУ, Институт за српскохрватски језик, 1971.
- Савић Виктор. „Издавање средњовековних српских ћирилских споменика и савремена електронска стара ћирилица“. *Јужнословенски филолоџ LXII* (2006): 291–324.
- Auroux Sylvain. *La révolution technologique de la grammatisation*. Bruxelles: Pierre Mardaga Éditeur, 1994.
- Babič Vanda. „Bukvar — nastopna izdaja Mateja Karamana in njegovo mesto pri oblikovanju posebnega glagolskega grafičnega sistema v Karamanovih izdajah liturgičnih knjig“. *Ježik in slovstvo* 44/3 (dec. 1998/99): 71–88.
- Babič Vanda. „Matej Sovič in ohranjeni rokopis njegovega latinskega prevoda slovenice Meletija Smotrickega (1619) iz leta 1773 v rokopisni zbirki NUK Ljubljana“. *Slavistična Revija* 56/2 (2008): 31–47.
- Babič Vanda. *Vpliv vzhodne cerkvene slovanščine na hrvaške glagolske tekste v 17. in 18. stoletju*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Bogović Mile. a. *Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za mletačke vladavine*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Školska knjiga, 1993.
- Bogović Mile. b. „Staroslavenska liturgija u biskupijama senjskoj i modruškoj u 19. stoljeću i Parčičev misal“. *Riječki teološki časopis* 1/2 (1993): 209–225.
- Bonazza Sergio. „Un veneziano cronista della Moscovia“. *Annali del Seminario di Studi dell'Europa Orientale (Arte-Letteratura)*. Nuova serie. 1 (1979): 7–23.
- Cronia Arturo. „Glagolitica vaticana“ v Karamanovih “Considerazioni su l'identità della lingua litterale slava” iz leta 1753“. *Slavistična revija* 7/1 (1954): 99–108.
- Deanović Mirko. „Odrazi talijanske akademije „degli Arcadi“ preko Jadrana“. *Rad JAZU* 248 (1933): 1–98.
- Dujčev Ivan. *Die Miniaturen der Manasses-Chronik* [Cod. vat. slav. II]. Publicado por Sofia: Bulgarski Hudoshnik; Leipzig: Seemann, 1965.
- Enee [sic!] Silvii Piccolomini. *De Europa (edidit) A. Van Eck*. Città del Vaticano: Biblioteca apostolica vaticana, 2001.
- Frick David A. „Meletij Smotryč'kyj and the Ruthenian Language Question“. *Harvard Ukrainian Studies* 9/1–2 (June 1985): 25–52.
- Graciotti Sante. “Il pensiero del polacco Hosius (1558) sull'uso liturgico del volgare slavo”. *Studi in onore di Arturo Cronia*. Padova: Università di Padova, Centro di Studi sull'Europa Orientale, 1967: 217–236.
- Graciotti Sante. “Il problema della lingua letteraria croata e la polemica tra Karaman e Rosa”. *Ricerche Slavistiche XIII* (1965): 120–162.
- Grammatica slavonica Meletii Smotriski Monachi Rutheni Ordinis S. Basilii Magni Vilnae 1619 edita, nunc a Mattheo Sovich Chersensi Archidiacono Auxerensi Latine explanata, 1773. Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 353.
- Institutionum linguae Illyricae libri duo*. Romae: apud Aloysium Zannetum, 1604.
- Japundžić, Marko. *Matteo Karaman (1700–1771) arcivescovo di Zara: excerpta e dissertatione ad lauream*. Roma: Pontificium Institutum orientalium studiorum, 1961.
- Jelić Luka. *Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII ad XIX saeculum. Fontes liturgiae glagolito-romanae XVII saeculi*. Prag: Sumpribus ephemeridis “Slavorum litterae theologicae”, 1906.
- Johann Christian von Engel. *Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenländer: Dritter Theil*. Halle: bey Johann Jacob Gebauer, 1801.

- Knezović Pavao (ur.). *Zbornik o Rafaelu Levakoviću: zbornik radova sa znanstvenoga skupa "Fra Rafael Levaković"*. Šibenik — Skradin — Visovac, 14–16. svibnja 2009. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2010.
- Lomagistro Barbara. "Una relazione inedita di Matteo Karaman sul clero glagolita di rito latino". *Ricerche slavistiche* XLIII (1996): 237–319.
- Mathiesen Robert. "The Church Slavonic Language Question: An Overview (IX-XX Centuries)". Picchio Riccardo, Goldblatt Harvey (ed.). *Aspects of the Slavic Language Question*. 1., New Haven: Slavica Publishers, 1984: 45–65.
- Pauli Iovii Novocomensis Libellus de legatione Basilii Magnii Principis Moschoviae, Romae: in aedibus F. Minitii Calvi. 1525.
- Pederin Ivan. "Autograf Rusićeve polemike protiv Karamana i njegovo značenje kao prvog spisa o književnom prevodenju kod Hrvata". *Croatica Christiana periodica* 11/20 (Prosinac 1987): 102–123.
- Schmurlo E. „Über Caramans Werk Identità oder Considerazioni". *Archiv für slavische Philologie* 33 (1912): 99–110.
- Sgambati Emanuela. „Il ruolo die ruteni nelle edizioni seicentesche die libri liturgici glagolitico-croati". *Barocco in Italia e nei paesi slavi del sud*. A cura di Vittore Branca e Sante Graciotti. Firenze: Leo S. Olschki Editore, 1983: 431–451.
- Stojković Marijan. „Pokušaji uvođenja ruskoslovenske gramatike Meletija Smotrickoga kod Hrvata katolika". *Nastavni vjesnik* 38 (1930): 120–131.
- Strika Zvezdan. „Prilozi za biografiju zadarskoga nadbiskupa Viktora Ragazzonija (1604.–1615.) povodom njegove 400. godišnjice smrti". *Zadarska smotra* LXIV/4 (2015): 32–42.
- Turgenev Aleksandr Ivanovič. *Historica Russiae monumenta, ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta*. I. Petropoli: Typis Eduardi Pratzi, 1841: 144–162.
- Žubrinić Darko. *Hrvatska glagoljica: biti pismen — biti svoj*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda), Element, 1996.

SOURCES

- Manasijev letopis: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.slav.2, Vat. Slav. 2, Biblioteca Apostolica Vaticana.
- Rukopis 14995 = ms. 261. Dissertazione sul dialetto slavo da scegliersi nel servizio divino. cc. 34) = sec. XVIII. Acefala. Ha inizio col cap. LIII. Znanstvena knjižnica Zadar.

REFERENCES

- Auroux Sylvain. *La révolution technologique de la grammatisation*. Bruxelles: Pierre Mardaga Éditeur, 1994.
- Babić Vanda. „Bukvar — nastopna izdaja Mateja Karamana in njegovo mesto pri oblikovanju posebnega glagolskega grafičnega sistema v Karamanovih izdajah liturgičnih knjig". *Jeziik in slovnstvo* 44/3 (dec. 1998/99): 71–88.
- Babić Vanda. „Matej Sovič in ohranjeni rokopis njegovega latinskega prevoda slovenice Meletija Smotrickega (1619) iz leta 1773 v rokopisni zbirki NUK Ljubljana". *Slavistična Revija* 56/2 (2008): 31–47.
- Babić Vanda. *Vpliv vzhodne cerkvene slovanščine na hrvaške glagolske tekste v 17. in 18. stoletju*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Bogović Mile. a. *Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za mletačke vladavine*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Školska knjiga, 1993.
- Bogović Mile. b. „Staroslavenska liturgija u biskupijama senjskoj i modruškoj u 19. stoljeću i Parčičev misal". *Riječki teološki časopis* 1/2 (1993): 209–225.
- Bonazza Sergio. „Un veneziano cronista della Moscovia". *Annali del Seminario di Studi dell'Europa Orientale (Arte-Letteratura)*. Nuova serie. 1 (1979): 7–23.
- Cronia Arturo. „Glagolitica vaticana" v Karamanovih "Considerazioni su l'identità della lingua litterale slava" iz leta 1753". *Slavistična revija* 7/1 (1954): 99–108.

- Deanović Mirko. „Odrzi talijanske akademije „degli Arcadi“ preko Jadrana“. *Rad JAZU* 248 (1933): 1–98.
- Dujčev Ivan. *Die Miniaturen der Manasses-Chronik* [Cod. vat. slav. II]. Publicado por Sofia: Bulgarski Hudoshnik; Leipzig: Seemann, 1965.
- Enee [sic!] Silvii Piccolomini. *De Europa (edidit) A. Van Eck*. Città del Vaticano: Biblioteca apostolica vaticana, 2001.
- Frick David A. „Meletij Smotryc’kyj and the Ruthenian Language Question“. *Harvard Ukrainian Studies* 9/1–2 (June 1985): 25–52.
- Graciotti Sante. „Il pensiero del polacco Hosius (1558) sull’uso liturgico del volgare slavo“. *Studi in onore di Arturo Cronia*. Padova: Università di Padova, Centro di Studi sull’Europa Orientale, 1967: 217–236.
- Graciotti Sante. „Il problema della lingua letteraria croata e la polemica tra Karaman e Rosa“. *Ricerche Slavistiche XIII* (1965): 120–162.
- Grammatica slavonica Meletii Smotriski Monachi Rutheni Ordinis S. Basilii Magni Vilnae 1619 edita, nunc a Mattheo Sovich Chersensi Archidiacono Auxerensi Latine explanata, 1773. Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 353.
- Grammatiki slavenskiya pravilnoe Sintagma/potschchaniem mnogogreshnogo mniha Meletiya Smotrickogo, v kinovii Bratstva cerkovnago Vilenskago pri hrame Soshestviya presvyatago i zhivotvoryashchago duha, nazdannom stranstvuyushchego sniskannoe i prizhitoe. Leta ot voploshcheniya boga slova 1619. Ev’e: Tip. Bratskaya, 1619.
- Grickat Irena. „O prilozima u srpskohrvatskoj lingvistichkoj nauci“. *Južnoslovenski filolog XXXIX* (1983): 1–41.
- Institutionum linguae Illyricae libri duo*. Romae: apud Aloysium Zannettum, 1604.
- Istoriya slavyanskoj filologii*. Trud ord. akad. I.V. YAgiča. Sankt-Peterburg: Izd. otd-niya rus. yaz. i slovesnosti Imp. Akad. nauk, 1910.
- Japundžić, Marko. *Matteo Karaman (1700–1771) arcivescovo di Zara: excerpta e dissertatione ad lauream*. Roma: Pontificium Institutum orientalium studiorum, 1961.
- Jelić Luka. *Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII ad XIX saeculum. Fontes liturgiae glagolito-romanae XVII saeculi*. Prag: Sumptibus ephemeridis “Slavorum litterae theologiae”, 1906.
- Johann Christian von Engel. *Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenländer: Dritter Theil*. Halle: bey Johann Jacob Gebauer, 1801.
- Knezović Pavao (ur.). *Zbornik o Rafaelu Levakoviću: zbornik radova sa znanstvenoga skupa “Fra Rafael Levaković”*. Šibenik — Skradin — Visovac, 14–16. svibnja 2009. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2010.
- Lomagistro Barbara. „Una relazione inedita di Matteo Karaman sul clero glagolita di rito latino“. *Ricerche slavistiche XLIII* (1996): 237–319.
- Mathiesen Robert. „The Church Slavonic Language Question: An Overview (IX-XX Centuries)“. Picchio Riccardo, Goldblatt Harvey (ed.). *Aspects of the Slavic Language Question*. 1., New Haven: Slavica Publishers, 1984: 45–65.
- Pauli Iovii Novocomensis Libellus de legatione Basilii Magnii Principis Moschoviae, Romae: in aedibus F. Minitii Calvi. 1525.
- Pederin Ivan. „Autograf Rusičeve polemike protiv Karamana i njegovo značenje kao prvog spisa o književnom prevođenju kod Hrvata“. *Croatia Christiana periodica* 11/20 (Prosinac 1987): 102–123.
- Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. Knj. VII. Beograd: SANU, Institut za srpskohrvatski jezik, 1971.
- Savić Viktor. „Izdavanje srednjovekovnih srpskih ćirilskih spomenika i savremena elektronska stara ćirilica“. *Južnoslovenski filolog LXII* (2006): 291–324.
- Schmurlo E. „Über Caramans Werk Identität oder Considerazioni“. *Archiv für slavische Philologie* 33 (1912): 99–110.
- Sgambati Emanuela. „Il ruolo die ruteni nelle edizioni seicentesche die libri liturgici glagolitico-croati“. *Barocco in Italia e nei paesi slavi del sud*. A cura di Vittore Branca e Sante Graciotti. Firenze: Leo S. Olschki Editore, 1983: 431–451.
- Stojković Marijan. „Pokušaji uvođenja ruskoslovenske gramatike Meletija Smotrickoga kod Hrvata katolika“. *Nastavni vjesnik* 38 (1930): 120–131.

- Strika Zvezdan. „Prilozi za biografiju zadarskoga nadbiskupa Viktora Ragazzonija (1604.–1615.) povodom njegove 400. godišnjice smrti“. *Zadarska smotra* LXIV/4 (2015): 32–42.
- Turgenev Aleksandr Ivanovič. *Historica Russiae monumenta, ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta*. I. Petropoli: Typis Eduardi Pratzii, 1841: 144–162.
- Žubrinić Darko. *Hrvatska glagoljica: biti pismen — biti svoj*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda), Element, 1996.

Персида Лазаревич Ди Джакомо

ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ И ПРЕДПОЛОЖЕНИЯ О РУКОПИСИ №261
ИЗ ФОНДА НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ В ЗАДАРЕ

Резюме

В настоящей статье проводится предварительный анализ и выдвигаются предположения относительно анонимной рукописи №261 из фонда Научной библиотеки в Задаре. Рукопись связана с текстом (документом) задарского архиепископа Мате Карамана (1700–1771) об идентичности славянского литературного языка (1753), написанная в качестве ответа на замечания (1750) Степана Русича (1689–1770) по поводу карамановского издания миссала (1741). Не исключено, что речь идет о третьей редакции карамановской рукописи, вписывающейся в бушевавшую в это время в славянском мире полемику о древности и положении славянского языка и отношении церковнославянского и народного (илирского) языков.

Ключевые слова: рукопись №261, Научная библиотека в Задаре, славянский язык, церковнославянский язык, илирский язык.